

Szakmai beszámoló **a Pécsi Német Kör könyvbemutatókkal egybekötött emléktújáról a balti államokban**

Egyesületünk, a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre (Német Kör) delegációja (8 fő) a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatásával szeptember 14-19.-között lebonyolította baltikumi útját Észt- és Lettországra. Mellékeljük tervezett programunkat, a delegáció névsorát.

Utunkat segítette **Giber Tamás Gábor**, a *Lettországból Élő Magyarok „Balaton” Társaság elnökségi tagja* és az **Dr. Bán István**, az *Észtországi Magyarok „Munkácsy Mihály” Egyesületének elnöke*, valamint Magyarország Rigai- és Tallinni Nagykövetségének munkatársai, akik megszervezték a tervezett könyvbemutatók megtartását, és a találkozási lehetőséget történészekkel, helytörténészekkel, egyesületekkel, akik a II. világháború alatt és utáni szovjet lágerek témájával foglalkoznak, illetve olyan segítők, akik a volt lágerhelyekhez, lágertemetőkhöz tudnak kísérrni bennünket. nekik köszönhetően tartalmas programot bonyolítottak le *Rigában, Jelgavában, Valgában, Tartuban, Tallinnban, Parnuban* és más településeken, ahol könyvbemutatókon, kulturális eseményeken vettünk részt.

A zsúfolt program keretében jutott arra is idő, hogy meglátogassuk a második világháború után a balti területekre hurcolt magyar hadifoglyok egykori táborhelyeit, az itt elhunytak sírkertjeit, ezenkívül a csoport kutatói a hadifoglyok szenvedéstörténetével kapcsolatosan adatokat gyűjtöttek, a különböző helyszíneken, emlékeztünk, koszorúztunk.

Az első napon Rigában **Giber Tamás Gábor**, a Lettországból Élő Magyarok „Balaton” Társaság elnökhelyettese, egyben a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ) elnökségi tagja baráti szeretettel fogadta társaságunkat. Még aznap, a hajnali órákban tanácskozást tartottunk, pontosítottuk a programunk útvonalait, amelynek a megtételére vállalkoztunk egy előre megrendelt mikrobusszal.

A második napon úticélunkban a *Rigától kb. 30 km-re lévő Salaspils Memorial Park* megtekintése szerepelt, ahol 1967-ben monumentális méretű lágermúzeumot építettek a náci németek és a szovjetek által létesített koncentrációs táborban egykor itt raboskodott áldozatainak tiszteletére. A Német Hadisírgondozó Népi Szövetség (VDK) szervezésének köszönhetően, 2006-ban német hadifogoly temető is létesült, ahol magyar honvédek is békésen nyugodnak. Sírjuk felett imádkoztunk, a központi kereszt tövében virágcsokrot helyeztünk el.

Útba ejtettük *Sarkadaugava* (Vörösfolyó) települést is, ahol 1947-1945 között az itt raboskodó német, magyar és más nemzetiségű hadifoglyok barakktábora a vasútállomástól nem messze terült el. Napjainkban a barakkok helyén parkot létesítettek. Megtudtuk a helyi laskosoktól, akik a lágerben

elhunytak, azokat az áldozatokat a polgári temető mellett helyeztek örök nyugalomra. A gondozatlan sírhantokat áthatolhatatlan bozótos vette hatalmába.

A polgári temető mellett egy nagy kiterjedésű, monumentális első világháborús lett katonai sírkertet is felkerestünk. Ez a lett nemzet egyik kiemelt, szépen gondozott központi temetője, Példamutatóan ápolják a nemzeti kegyhelyeket.

Útunk újra *Rigába* vezetett, az óvárosban **Zsupika Ariana** tiszteletbeli magyar konzul kalauzolásában jutunk el *Lettország Megszállásának Múzeumába* (Latvijai Okupációs muzejs). Itt a mellénk rendelt **Dr. Edvins Evarts** történész és tárlatvezető tájékoztatójából értesültünk, hogy a mindkét - a szovjet és a náci - emberpusztító rezsim lettországi tevékenységét a tárlat hitelesen mutatja be; egyben történelmi oktatási intézmény is.

A tárlatvezetés után a tárlatot vezető lett történész a tanácskozóterembe invitálta társaságunkat. A kávézás mellett igen sok kérdést vitattunk meg. Bőven ellátott minket angol, orosz, német nyelvű szakirodalommal. A további együttműködés érdekében címet cseréltünk.

Késő délután *Magyarország Rigai Nagykövetségén* **Bányai Ferenc** nagykövet, **Bányai-Balázs Annamária** kulturális attasé örömmel köszöntötte és fogadta delegációnkat. A nagykövetségen szervezett találkozót megtisztelte jelenlétével **Zupika Ariana** tiszteletbeli konzul, **Giber Tamás Gábor**, a Lettországi Élő Magyarok „Balaton” Társaság elnökhelyettese, és a lettországi magyar szervezet alapító tagjai, valamint **Dr. Edvins Evarts** történész a már említett múzeum tudományos főmunkatársa.

Bányai Ferenc rendkívüli és meghatalmazott nagykövet előadásában ismertette a lett-magyar kapcsolatok múltját és jelenét, kiemelte az utóbbi évek kulturális programjait, beszámolt a Lettországi elhunyt magyar hadifoglyok sírhelyének felkutatása terén végzett nagykövetségi munkáról is. A kutatóknak is hasznos adatokat közölt. Az előadás elhangzása után a kutatócsoport tagjai saját könyveiket sorra mutatták be, majd oda ajándékozták a nagykövetség *Arany János könyvtárának*.

A rendezvény kötetlen szakmai tapasztalatcserével zárult a *Lettországi Élő Magyarok „Balaton” Társaság* tagjaival, akik életszerűn *Rigában* és a környékén élnek. Az itteni magyar diaszpóra tagjainak zöme még a rendszerváltás előtt, többnyire diákként, szakemberként Kárpátaljáról került ide, azóta a nagykövetség által szervezett rendezvényeken megjelennek, anyanyelvükön beszélgetnek, hogy a magyar identitástudatot megerősítsék. Baráti kapcsolatban állnak a *Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ)* litvániai, észtországi, továbbá a svédországi, németországi, dániai, norvégiai és más tagszervezetekkel is.

A harmadik napon az észtországi *Valgába* indultunk. Akár *Rigában* itt is ápolják **Báthory István** erdélyi fejedelem, az akkori Lengyelország királyának emlékét, aki többek között 1584-ben ennek a városnak is kiváltságot adott. A helyiek ennek tiszteletére emlékjelet is állítottak. Megérkezésünk után a kutatócsoportunknak a *Valgai Hazafias Nevelés és Állandó Múzeumban Meellis*

Kivi igazgató, **Valdenko Nielson** ügyvezető tartott érdekfeszítő előadást. Ecsetelték a náci és a kétszeres szovjet megszállás éveinek tragikus történetét. Informáltak minket az NKVD MVD által felállított *187. sz. tranzit lágerről*, amelyben a németek mellett több mint félezer magyar hadifogoly és civil internált raboskodott. A megszállás korszakait dokumentáló helytörténeti múzeum gazdag gyűjteményének megtekintése után a házigazdák kíséretében felkerestük a német-magyar hadifoglyok sírkertjét. A kereszt tövében elhelyeztük a kegyelet, a megemlékezés virágait.

Következő állomásunk Tartu, ahol ismételtén **Báthory István** emléktáblát fedeztünk fel az *Tartui Állami Egyetem* épülete melletti középkorból való ház falán. Emlékezetes találkozóra és könyvbemutatóra került sor a *Tartui Egyetem Finnugor Tanszékén*. Ezen a p könyvprezentáción jelen volt a németországi születésű **Gerson Klumpp** nyelvészprofesszor, továbbá a komi származású **Nyikolaj Kuznyecov** nyelvész, a magyarországi **Tóth Krisztina** lektor és a Kárpátaljai Bátyúból áttelepült **Nagy Andrea** tanszéki munkatárs. A jó hangulatú beszélgetés alapján megismerkedtünk a *Tartui Egyetem Észt és Általános Nyelvészeti Intézet Finnugor Tanszék* sokrétű munkájával. A további együttműködés érdekében megtörtént a kapcsolatfelvétel. A tanszék könyvtárának egy GULÁG-GUPVI tematikájú könyv-csomagot ajándékoztunk.

Tartu külvárosában megkerestük a GUPVI 286. sz. tábor helyét, amelyet már az ötvenes években ledózerolták. A tartui részleg sírkertjét az *Alekszandrovszki polgári* temetőben alakították ki. Így került sor a *Pauluse* névre átkeresztelt temető meglátogatására, az itt felállított kereszt megkoszorúzására. A 14 téglalakú gránittömbre mintegy nyolcezer német és néhány magyar áldozat nevét vésték fel.

A negyedik nap kiemelkedő eseményeinek sorába tartozott a Tallinnon belül és kívül egykor létező hadifogolytáborok, sírkertek, börtönlágerek felderítése. Itt is nyugtáztuk, hogy az NKVD MVD 286. sz. láger és a rabtemető helyén hatalmas kiterjedésű Balti-tenger kikötő létesült, a part menti területen luxus-lakások, intézmények épülnek. A helyiek mondják, hogy még a szovjet éra ötvenes éveiben a lágerek barakkjait felszámolták.

Innét eljutottunk a közeli hírhedt *Eröd-börtön Múzeumba*. A hírhedté vált büntető intézmény 1940-1941, 1944-1991-ben a szovjetek politikai börtöne, 1941-1944-ben a náci németek börtön-lágere, ahol sok ezer észt polgárt végeztek ki. Amikor 1991-ben Észtország visszanyerte a függetlenségét, funkciója nem változott, itt továbbra is köztörvényeseket őriztek. Az észt állam 2002-ben kiürítette a börtönt és azóta Eröd-börtön Múzeumként funkcionál.

Programunkban szerepelt Tallinn óvárosában található világhírű *Vabamu Megszállás Múzeum* (Vabamu Museum of Occupations) megtekintése, melyet 2003.július 1-jén nyitottak meg. A kiállítási anyagot Észtország történetéhez igazodó 1940-1991 közötti időszaknak szentelték, amikor az országot a Szovjetunió azután a náci Németország megszállta, majd ismét a Szovjetunió. Ez idő alatt az országot Észt Szovjet Szocialista Köztársaságnak nevezték. A múzeumot a Kistler-Ritso Észt Alapítvány kezeli. A kurátorok több termet

betöltő, tematikus, állandó tárlatot készítettek. Aki ide betér, az elektronikus útmutató közreműködésével megtanulja az emberiség elleni bűncselekmények történetét, másként kezdi értékelni a szabadságot, a függetlenséget és az igazságosságot.

Majd Észtország Pazar szépségű fővárosát a kárpátaljai származású **Nagy Gabriella**, az Észtországi Magyarok Munkácsy Mihály Egyesület vezetőségi tagja szíves kalauzolásával bejártuk.

A városnézés, múzeumlátogatások után **dr. Bán István**, az Észtországi Magyarok „Munkácsy Mihály” Egyesület elnökének szervezésében a magyar külképviseletek égisze alatt 1992. szeptember 23-tól működő *tallinni Magyar Kulturális Intézetben* delegációnk tiszteletére, könyvbemutatóval egybekötött kis magyar-magyar csúcstalálkozóra került sor. A szervezők nevében köszöntőbeszédet mondott **dr. Bán István** tiszteletbeli konzul, **Orosz Tamás**, a Tallinni Magyar Nagykövetség ideiglenes ügyvivője, **Tischler János** történész, a magyar kultúra legjelentősebb észtországi közvetítője, a Magyar Kulturális Intézet új igazgatója.

A kutató csoport nevében a diplomatákat, a tallinni magyarokat **Matkovits-Kretz Eleonóra**, a pécsi Német Kör elnöke üdvözölte, egyben köszönetet mondott a szervezőknek, hogy lehetővé tették a Baltikumi emlékút megvalósítását. Majd **Müller Judit** (Pécs), **dr. Havasi János** (Pécs), **dr. Bognár Zsolt** (Budapest), **Benkő Levente** (Erdély, Magyarvista), **Papp Annamária** (Erdély, Magyarvista), **dr. Dupka György** (Kárpátalja, Ungvár), **Fuchs Andrea** (Kárpátalja, Ungvár) GULÁG-GUPVI kutatók számoltak be eddigi feltárásaikról, legutóbb megjelent könyveikről, kutatási területük legújabb eredményeiről, az észtországi benyomásokról. A magukkal hozott kiadványokat az intézet könyvtárának ajándékozták. Ezt követően a találkozás fogadással, borozgatással és egymással való beszélgetéssel, tapasztalatcserével zárult.

A rendezvényt megtisztelték az Észtországi Magyarok Munkácsy Mihály Egyesületének aktív tagjai is. **dr. Bán István** alapító-elnöktől megtudtuk, hogy az egyesület 1988.november 5-én alakult Tartuban. A beregszászi származású alapító-elnök beszámolt az egyesület múltjáról és jelenéről is. Évente legalább négyszer van olyan országos rendezvény, amelyre összegyűlik a 30-40 fős tagság nagyobb része. Nagyon fontos helyet foglal el az egyesület életében a kapcsolat Magyarországgal és a környező országokban működő magyar egyesületekkel.

Szoros kapcsolatot tartanak a Svédországi Magyarok Országos Szövetségével, a Finnországi Magyarok Egyesületével, a Litvániai Báthory Szövetséggel, a lettországi magyar egyesülettel és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségével is. Alapító tagja a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetségének.

Az ötödik napon Tallinnból Parnu tengeri kikötőváros felé vettük 130 kilométeres útirányunkat. Lavassaare településnél az erdő szélén megtaláltuk az egykori NKVD MVD 332.sz. GUPVI főtábor 2. sz. részlegét, ahol a német,

magyar és más nemzetiségű hadifoglyok, internáltak favágással, tőzegkitermeléssel foglalkoztak. A német hadisírgondozók itt is tipikus katonai sírkertet alakítottak ki. Erdei virágokból összeállított csokrot helyeztünk a keresztre.

Lavassaare településen részt vettünk a falunapi sokadalomban, aztán felkerestük Parnu várost a hasonló nevű öböl mentén. Ebben a városban 1945-ben állította fel az NKVD-MVD 331.sz. GUPVI termelési tábor 1.sz. részlegét. Az egykori barakk-tábornak, temetőjének híre-hamva sincs. Egy éves működése után a háború utáni helyreállítási munkát végző német, magyar és más nemzetiségű rab-állományt az NKVD 82.sz. táborba irányították.

Rigai végállomásunk előtt betértünk *Duntes* településre, hogy megnézzük a *Münchhausen Múzeumot*. A krónikások szerint a legendás Münchhausen báró életének egy szakaszát itt töltötte. Ennek emlékére múzeumot létesítettek. Az obsitos katonatiszt életét bemutató állandó kiállítás óriási népszerűségnek, látogatottságnak örvend a lettek körében.

A hatodik napon emlékutunkat befejeztük, melynek során során több mint ezer kilométert tettünk meg *Riga-Valga-Tartu-Tallinn-Parnu-Riga* között. Utunk jelentős eredménynek tartjuk, hogy a felkeresett településeken hiteles adatközlőkkel találkoztunk, eddig a magyar olvasók, túlélők, hozzátartozók előtt nem ismert levéltári dokumentumokat, kiadványokat sikerült összegyűjtenünk a lettországi, észtországi kutatók, levéltárosok, muzeológusok, diplomaták, magyar civil szervezeti vezetők közreműködésével, akikkel a továbbiakban is kapcsolatban fogunk állni. Mindezek segítségével könyvalakban szeretnénk bemutatni a magyar rabok szenvedéstörténetének helyszíneit a függetlenségükért sok áldozatot hozott balti országok, balti népek történelmének tükrében. Meggyőződünk arról is, hogy a Baltikumban felelhető magyar vonatkozású hadisírokhöz és temetkezési helyekhez is kötődő kutatás még csak most kezdődött el. Kutatócsoportunk továbbra is fontosnak tartja az itteni magyar vonatkozású emlékhelyek ledokumentálását és a magyar közvélemény elé tárását az emlékezet politika jegyében is.

Pécs, 2022.október 7.

Matkovits Kretz Eleonóra,
a pécsi Német Kör elnöke,

Dr. Dupka György PhD történész,
GULÁG-GUPVI kutató, szakmai tanácsadó

MEGVALÓSULT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap